



Sygn. akt III CSK 1/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 lutego 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Barbara Myszka (przewodniczący)

SSN Zbigniew Kwaśniewski (sprawozdawca)

SSN Kazimierz Zawada

w sprawie z powództwa Banku (...) S.A. w W.

przeciwko K. K. i W. Ł.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 9 lutego 2017 r.,

skargi kasacyjnej pozwanych

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 8 maja 2015 r., sygn. akt I ACa (...),

1) oddała skargę kasacyjną i nie obciąża pozwanych kosztami postępowania kasacyjnego;

2) przyznaje adw. M. K. od Skarbu Państwa - Sądu Apelacyjnego kwotę 2700 zł (dwa tysiące siedemset złotych) wraz z należnym podatkiem od towarów i usług tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwany z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.

UZASADNIENIE

Sąd pierwszej instancji wyrokiem z dnia 16 maja 2013 r. uwzględnił w całości powództwo o zapłatę, wywodząc, że powód wypowiedział pozwanym umowę, mocą której udzielił pozwanym pożyczki, a której dokonywania spłaty pozwani zaprzestali.

W następstwie rozpoznania apelacji pozwanych od tego wyroku Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 8 maja 2015 r. nieznacznie obniżył kwotę zasądzoną solidarnie od pozwanych, oddalając ich apelacje w pozostałym zakresie oraz zasądzając od pozwanych koszty postępowania apelacyjnego, bez obciążania ich zarazem sądowymi kosztami postępowania apelacyjnego.

W uzasadnieniu wyroku Sąd odwoławczy stwierdził, że przeprowadzony w postępowaniu apelacyjnym dowód z opinii biegłego doprowadził do ustalenia, że wysokość zadłużenia pozwanych, przy odliczeniu wynikających z klauzul uznanych za niedozwolone opłat i prowizji, była nieznacznie niższa od dochodzonej kwoty.

Za nieskuteczne uznał Sąd drugiej instancji zarzuty apelujących braku udzielenia im pomocy prawnej z urzędu, stwierdzając, że udział profesjonalnego pełnomocnika nie gwarantuje powodzenia, a istotne było to, czy pozwani byli w stanie przedstawić swoje stanowisko nie będąc, w ocenie Sądu, osobami nieporadnymi.

Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że uznanie za niedozwolone niektórych postanowień umowy stron nie miało wpływu na obowiązek zapłaty należności głównej wraz z odsetkami, bo takie stanowisko oparte jest na prawidłowej wykładni przepisu art. 385¹ § 1 k.c. Fakt, że umowa zawierała klauzule niedozwolone nie miał niewątpliwie wpływu na wiążące nadal strony postanowienia dotyczące zwrotu pożyczki z należnymi odsetkami umownymi, uznał Sąd drugiej instancji, ponieważ art. 385¹ § 1 k.c. nie dopuszcza uznania za klauzulę niedozwoloną postanowień uzgodnionych indywidualnie oraz określających jednoznacznie główne świadczenia stron, a te ostatnie były przedmiotem negocjacji.

Pozwani zaskarżyli wyrok w części, a mianowicie w pkt. 1 uwzględniającym w znacznej części powództwo, w pkt. 2 oddalającym w pozostałym zakresie ich

apelację oraz w pkt. 4 orzekającym o kosztach postępowania apelacyjnego, a skargę kasacyjną oparli na obu podstawach kasacyjnych.

W ramach podstawy zarzucającej naruszenie przepisów prawa procesowego wskazali na naruszenie art. 217 § 1 k.p.c., art. 227 k.p.c., art. 278 § 1 k.p.c. oraz art. 382 k.p.c., a nadto art. 95 ust. 1 Prawa bankowego przez oddalenie wniosku o przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego na okoliczność ustalenia wysokości rzeczywistego zadłużenia pozwanych.

Z kolei naruszenie art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 5 k.p.c. oraz art. 117 § 5 k.p.c. uzasadniono niewzięciem z urzędu pod uwagę nieważności postępowania przed Sądem I i II instancji wskutek bezzasadnej odmowy ustanowienia dla pozwanych pełnomocnika z urzędu.

W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej pozwani zarzucili naruszenie art. 65 § 1 k.c., art. 385¹ § 1, art. 58 § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. oraz art. 451 § 3 k.c. poprzez ich niezastosowanie przy wykładni i ocenie skutków prawnych postanowienia § 17 pkt 1-7 umowy pożyczki, co skutkowało nieuzasadnionym uznaniem, że to postanowienie umowy nie ma na cech niedozwolonej klauzuli.

Skarżący wnieśli o uchylenie w całości wyroków Sądów obu instancji i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania.

Z kolei powodowy Bank w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniósł o jej oddalenie w całości i o zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym, podnosząc, że w świetle zawartej umowy nie może budzić żadnych wątpliwości sposób zarachowania spłat.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nietrafnym okazał się zarzut naruszenia art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 5 k.p.c., wskutek niewzięcia pod uwagę z urzędu przez Sąd Apelacyjny nieważności postępowania przed Sądem I instancji, uzasadnionej pozbawieniem pozwanych możliwości obrony ich praw, oraz zarzut nieważności postępowania odwoławczego uzasadniony bezzasadną odmową ustanowienia dla skarżących pełnomocnika z urzędu i pozbawieniem ich w ten sposób możliwości obrony swych praw.

Faktem jest, że Sąd Apelacyjny ustanowił dla pozwanych pełnomocnika z urzędu dopiero postanowieniem z dnia 21 lipca 2015 r., a więc już po wydaniu zaskarżonego wyroku, wobec zgłoszonej przez pozwanych inicjatywy wszczęcia postępowania kasacyjnego, w którym obowiązuje tzw. „przymus adwokacki”.

Jednakże wcześniejsza odmowa ustanowienia dla pozwanych pełnomocnika z urzędu nie może być automatycznie kwalifikowana jako pozbawienie możliwości obrony ich praw w postępowaniu sądowym. Sąd Apelacyjny badał w postępowaniu zażaleniowym poprawność dokonanej przez Sąd I instancji oceny przyczyn odmowy ustanowienia pełnomocnika z urzędu i ocenę tę podzielił z uwzględnieniem działań podejmowanych przez pozwanych. Również sam przebieg postępowania apelacyjnego utwierdził Sąd odwoławczy w przekonaniu, że pozwani nie są osobami nieporadnymi i byli w stanie przedstawić swoje stanowisko.

W judykaturze stanowczo przyjęto, że odmowa ustanowienia dla strony pełnomocnika z urzędu nie usprawiedliwia co do zasady zarzutu nieważności postępowania wskutek pozbawienia strony możliwości obrony swych praw (postanowienie SN z dnia 29 kwietnia 2009 r., II CSK 643/08, niepubl.). Jednoznacznie podkreśla się w orzecznictwie, że odmowa ustanowienia pełnomocnika z urzędu może być kwalifikowana jako powodująca nieważność postępowania ale tylko w takiej sytuacji, w której strona swoim zachowaniem wykazuje nieporadność uniemożliwiającą wykorzystanie prawnych możliwości prowadzenia faktycznie lub prawnie skomplikowanej sprawy (wyrok SN z dnia 28 marca 2012 r., II UK 167/11, niepubl.). Co do zasady więc odmowa ustanowienia pełnomocnika z urzędu nie usprawiedliwia zarzutu nieważności postępowania wskutek pozbawienia strony możliwości obrony swych praw (wyrok SN z dnia 6 kwietnia 2016 r. II UK 159/15, niepubl.), a nie sposób zanegować trafności oceny Sądu Apelacyjnego, że udział w postępowaniu profesjonalnego pełnomocnika procesowego nie gwarantuje jego powodzenia.

Nie okazały się uzasadnione również pozostałe zarzuty zgłoszone w ramach drugiej podstawy kasacyjnej, a uzasadnione oddaleniem wniosku pozwanych o dopuszczenie dowodu z opinii kolejnego biegłego na okoliczność ustalenia w jaki

sposób i w jakich terminach powodowy Bank zaliczał dokonywane przez pozwanych wpłaty na poczet długu. Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku jednoznacznie wynika, że to właśnie Sąd Apelacyjny dopuścił i przeprowadził dowód z opinii biegłej z zakresu księgowości na okoliczność ustalenia faktycznej wysokości zadłużenia pozwanych i w następstwie oceny tego dowodu ustalił, że wysokość zadłużenia pozwanych była nieznacznie niższa, co skutkowało dokonaniem wyrokiem reformatoryjnym korekty zasądzonej na rzecz powoda kwoty przez jej nieznaczne obniżenie.

W tej sytuacji, wobec braku usprawiedliwionych podstaw do uwzględnienia zarzutów sformułowanych w ramach tzw. drugiej podstawy kasacyjnej, oceny zarzutów naruszenia wskazanych w skardze przepisów prawa materialnego należało dokonać z uwzględnieniem ustalonego stanu faktycznego, przyjętego za podstawę orzekania przez Sąd drugiej instancji.

Ocena kwalifikacji jako niedozwolonej, a bliżej niedookreślonej w uzasadnieniu wyroku, klauzuli umownej, dokonana przez Sąd Apelacyjny nie jest poprawna, ponieważ Sąd ten nie indywidualizuje konkretnego abuzywnego postanowienia umowy w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, bo nie wskazuje go, pisząc o „...uznaniu za niedozwolone niektórych postanowień umowy...”, które nie miały wpływu na wiążące nadal strony „...postanowienia dotyczące obowiązku zwrotu pożyczki...”.

Jednakże w kontekście brzmienia zarzutu pozwanych, sformułowanego i rozwiniętego na s. (...) skargi kasacyjnej, nie pozostawia żadnych wątpliwości okoliczność, że przedmiotem kwestionowanej przez skarżących oceny Sądu Apelacyjnego jest postanowienie (dwukrotnie błędnie określone w skardze kasacyjnej „przepisem umowy”) zawarte w § 17 pkt 1-7 umowy pożyczki nr [...] z dnia 19 kwietnia 2005 r.

Poprawność oceny zatem tego jedynie postanowienia umowy, w kontekście przesłanek określonych w art. 385¹ § 1 k.c., jest przeto kwestią istotną dla ostatecznej oceny prawidłowości zaskarżonego wyroku. Nie neguje to oczywiście wysoce nieprecyzyjnej, bo generalizującej, oceny Sądu Apelacyjnego, że uznanie za niedozwolone niektórych, bliżej niedookreślonych, postanowień umowy nie miało,

i to niewątpliwie, wpływu na obowiązek zapłaty należności głównej i wiążące nadal strony postanowienia dotyczące obowiązku zwrotu pożyczki.

Tymczasem wystąpienie lub brak skutku prawnego w postaci braku związania konsumenta abuzywnymi postanowieniami umowy zależy od przedmiotu określonego tymi postanowieniami, co jednoznacznie wynika z art. 385¹ § 1 zd. drugie k.c.

W ocenie Sądu Najwyższego, w składzie rozpoznającym tę sprawę, zaskarżony wyrok, pomimo częściowo błędnego uzasadnienia, w ostatecznym wyniku odpowiada prawu.

Przedmiotem spornej między stronami kwalifikacji postanowienia § 17 pkt 1-7 umowy jako postanowienia niedozwolonego, jest określenie kolejności pokrywania wierzytelności Banku, wynikających z tej umowy stron. Takie określenie przedmiotu tego postanowienia umowy, chociaż niewątpliwie związane funkcjonalnie z określeniem głównego świadczenia stron umowy pożyczki, nie określa jednak wprost tego świadczenia głównego, lecz określa sposób wykonywania obowiązków przez pozwanych dłużników.

Nie można jednak przyjąć, aby powołane postanowienie umowy, określające kolejność pokrywania przez pozwanych wierzytelności powoda z tytułu umowy stron, kształtowało prawa i obowiązki pozwanych w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami lub rażąco naruszało ich interesy.

Zważyć bowiem należy, że z mocy art. 451 § 1 zdanie drugie k.c. uprawnieniem wierzyciela jest możliwość zaliczenia świadczenia spełnianego przez dłużnika przede wszystkim na związane z długiem zaległe należności uboczne oraz na zalegające świadczenia główne. W judykaturze konsekwentnie wyrażony został pogląd, że art. 451 § 1 zdanie drugie k.c. stosuje się również wtedy, gdy dłużnik spełniający świadczenie ma wobec wierzyciela tylko jeden dług złożony z należności głównej i odsetek (wyrok SN z dnia 24 stycznia 2002 r., III CKN 495/00, OSNC 2002/11/143; wyrok SN z dnia 19 listopada 1998 r., III CKN 17/98, niepubl.), a taka właśnie sytuacja wystąpiła w niniejszej sprawie. Wierzyciel na mocy art. 451 § 1 zd. drugie k.c. może więc o tyle zakwestionować dyspozycję dłużnika co do kolejności zaspokojenia długu, o ile jest on uprawniony do żądania zaliczenia

tego co przypada na wskazaną przez dłużnika należność główną, na związane z nią należności uboczne (wyrok SN z dnia 17 maja 2000 r., I CKN 277/00, niepubl., wyrok SN z dnia 4 listopada 2016 r., I CSK 732/15, niepubl.).

W tej sytuacji uwzględnienie w postanowieniu § 17 pkt 1-7 umowy stron uprawnienia wierzyciela w kształcie wynikającym wprost z art. 451 § 1 zd. drugie k.c. oznacza, że postanowienie takie nie może być kwalifikowane jako sprzeczne z dobrymi obyczajami, czy rażąco naruszające interesy dłużnika, i to także w razie ukształtowania takiego brzmienia postanowienia umownego, które określa inne niż główne świadczenia stron. W tej sytuacji zarzut skarżących niezastosowania art. 385¹ § 1 k.c. należało uznać za nieusprawiedliwiony wobec braku podstaw do kwalifikacji postanowienia § 17 pkt 1-7 umowy jako niedozwolonego postanowienia umownego w rozumieniu powołanego przepisu k.c.

Również zarzut braku subsumpcji art. 451 § 3 k.c. nie okazał się trafny, ponieważ przepis ten znajduje zastosowanie jedynie w braku oświadczenia dłużnika lub wierzyciela co do kolejności zaliczania spełnianych przez dłużnika świadczeń, a taka sytuacja nie występuje w niniejszej sprawie, a to wobec zastrzeżenia przez strony umowy określonej w jej § 17 kolejności zaliczania (w umowie „pokrywane”) wpłat dokonywanych przez pozwanych.

W tej sytuacji Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., ponieważ zaskarżony wyrok mimo częściowego błędnego uzasadnienia odpowiada prawu.

O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 102 k.p.c., a to z powodu uznania przez Sąd Apelacyjny, że sytuacja majątkowa pozwanych uzasadniała ustanowienie dla nich pełnomocnika procesowego z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.

O przyznaniu pełnomocnikowi procesowemu kosztów pomocy prawnej świadczonej pozwany z urzędu w postępowaniu kasacyjnym orzeczono na podstawie § 6 pkt 6 w zw. z § 13 ust. 4 pkt 2 i §§ 19-20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. 2013, poz. 461), znajdującego w niniejszej

sprawie zastosowanie z mocy § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz. U. 2016, poz. 1668).

aj

r.g.